

Грітченко Т. Я.,

*к. пед. н., доцент кафедри фахових
методик та інноваційних*

технологій у початковій школі

*Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

САМООСВІТА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Потреба у постійній самоосвіті і саморозвитку стає невід'ємною якістю сучасного вчителя початкової школи, здібного до швидкої переорієнтації, самостійної творчої діяльності, взаємодії з учасниками освітнього процесу будь-якого соціально-психологічного статусу. Тому не випадково однією з педагогічних умов формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи ми розглядаємо самоосвіту студентів.

Самоосвіта, за А. Айзенбергом, – це «цілеспрямована, вільна і самостійна пізнавальна діяльність, керована самою особистістю і спрямована на задоволення прагнень, інтересів, потреб людини у різних галузях знання, пізнання навколишнього світу, пошуку сенсу власного життя» [4, с. 149].

Самоосвітня діяльність обумовлена самостійністю особистості, її інтелектуальною активністю. Будучи вищою формою задоволення потреб і інтересів людини, самоосвіта пов'язана з проявом значних вольових зусиль, високим ступенем свідомості і організованості людини. У той же час, самоосвітою є продуктивний (творчий) процес розвитку особистості – основоположна мета особистісно-орієнтованої освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам констатувати, що проблеми самоосвіти в основному розглядаються з погляду двох підходів:

- самоосвіта – це цілеспрямована, планомірна, самостійна робота педагога з підвищення своєї професійної майстерності (В. Адольф, А. Айзенберг та ін.)

- самоосвіта – це індивідуально-особистісний процес цілеспрямованого і систематичного поліпшення, вдосконалення, розвитку себе і своєї діяльності (Л. Карпова та ін.).

Другий підхід, на нашу думку, є ширшим, оскільки являє суто особистісний характер самоосвіти вчителя (як його саморозвитку), і ми у своєму дослідженні дотримуємося саме цієї точки зору.

Теоретичний аналіз проблеми дозволив нам визначити самоосвіту майбутнього вчителя початкової школи як саморегулюючу пізнавальну діяльність, орієнтовану на формування професійної компетентності та особистісний розвиток.

Під саморозвитком особистості ми розуміємо процес самозміни, при якій особистість приймає вимоги, трансформує їх для себе адекватно рівню свідомості, розвитку здібностей, сформованості потреб.

В основі практичної готовності особистості до самоосвіти лежить комплекс пізнавальних, інтелектуальних, організаційних умінь, здібності до відбору, отримання, оцінювання і правильного використання інформації, що визначає загальну здатність до самоосвіти.

У зв'язку з цим, у ході дослідження нами вирішувалися наступні завдання: з'ясувати ставлення студентів до самоосвіти і саморозвитку, якими вміннями самоосвіти вони володіють, визначити рівень сформованості умінь самоосвітньої діяльності, розробити шляхи стимулювання самоосвіти майбутнього вчителя початкової школи у процесі професійної підготовки.

З метою з'ясування ставлення майбутніх учителів до самоосвіти і саморозвитку, володіння вміннями самоосвіти, а також визначення чинників, що перешкоджають саморозвитку у процесі професійної підготовки, було проведено анкетування студентів 1-4-х курсів факультету початкової освіти.

Окрім цього, нами була проведена оцінка сформованості умінь самоосвіти у студентів (за методикою В. Андрєєва).

Результати експерименту показали наступне: більшість студентів (73%) адекватно розглядають саморозвиток (у формі професійної самоосвіти) як чинник розвитку професійної компетентності, але слабо володіють уміннями самоосвіти: не вміють знаходити потрібну інформацію; конспектувати, виокремлюючи головні думки; пов'язувати новий матеріал з уже відомим; систематизувати прочитане у таблиці, графіку, схемі; не завжди планують свою діяльність; самоконтроль здійснюють в окремих випадках; неохоче готують доповіді і виступи; не вміють скорочувати інформацію, робити логічні висновки.

Студенти вказують ряд причин, в основному об'єктивного характеру, що перешкоджають самоосвіті і саморозвитку, називаючи наступні чинники: брак часу, завантаженість домашніми завданнями з усіх дисциплін, авторитарність деяких викладачів тощо. Разом з тим, практично ніхто не пов'язує характер своїх утруднень із внутрішніми причинами – відсутністю належної мотивації, несформованістю умінь самоосвітньої діяльності. Тоді як, наявні уміння цієї діяльності недостатньо сформовані.

На основі отриманих даних була побудована дослідно-експериментальна робота з формування у студентів умінь самоосвітньої діяльності на всіх етапах оволодіння ними професійною компетентністю, зокрема: зі студентами було організовано роботу з їхнього навчання умінню працювати зі спеціальною, науковою і методичною літературою; умінню планувати навчальну діяльність (бачити перспективу своєї навчальної діяльності; складати план навчальної роботи на найближчий час, чітко йому слідувати; аналізувати, що не виконано і чому; коректувати план); умінню самоосвітньої діяльності при підготовці виступів і доповідей (виокремлювати суть питання; узагальнювати дані з декількох джерел; робити висновки); при написанні рефератів, статей (орієнтуватися у значній кількості інформації;

знаходити необхідні літературні джерела; скорочувати інформацію; робити логічні висновки).

Кожним студентом здійснювалася розробка власного плану навчальної роботи з дисципліни; для того, щоб майбутній вчитель початкової школи міг вільно орієнтуватися в необхідному матеріалі і знаходили потрібну інформацію, на вступних лекціях їм пропонувався перелік навчальної літератури і дидактичних матеріалів з дисципліни, демонструвалися підручники, давалася можливість їх проглянути, побачити їх структуру, назви тем і логіку їх побудови;

Наступним кроком було навчання студентів конспектуванню необхідного навчального матеріалу. Для цього на практичних заняттях студентам, як розминка, пропонувалося назвати головну думку з прочитаного в підручнику абзацу (спочатку брався вже знайомий з лекції теоретичний матеріал), тобто з декількох речень скласти одне, але так, щоб зміст абзацу був переданий.

Завершальним кроком було завдання на складання конспекту з підручника, потім конспекти перевірялися, обговорювалися в рамках часу, відведеного на контроль самостійної роботи студентів.

Для того, щоб навчити студентів систематизувати матеріал при вивченні теми, їм пропонувалося заповнити таблицю за матеріалом лекції. У подальшій роботі студенти самостійно складали таблиці за запропонованим матеріалом, який потім обговорювався.

Паралельно цій роботі йшло навчання студентів плануванню своєї навчальної діяльності. Розв'язанню цієї задачі сприяла модульна побудова навчальних курсів. У кожному модулі описані дидактичні цілі за рівнями засвоєння начального матеріалу, даються основні поняття, властивості і правила з теми модуля. Окрім цього, модуль містить теоретичний і практичний матеріал, необхідний для засвоєння, а також підсумковий тест. Такий характер роботи дозволяв студентам не тільки бачити перспективу

того, що їм необхідно вивчити і засвоїти з дисципліни в рамках цього модуля, але й оволодівати методикою самоосвіти.

На практичних заняттях студентам пропонувалися різні завдання, що сприяли формуванню уміння виокремлювати суть даного питання: скласти фразу з ключових слів і доповнити її до узгодженого речення; виокремити ключові слова у фразі і пояснити їх зміст, кожного окремо і в словосполученні; скласти назву теми практичного заняття з фахової методики з ключових слів.

Далі проводилася робота з формування у студентів уміння узагальнювати дані з декількох джерел. Для цього студентам давалися теми на вибір, список джерел, що містять інформацію з обраної теми, і пропонувалося заповнити таблицю. У таблиці були графи: номер джерела із списку; подібні дані; різні дані. Після заповнення таблиці, студенти робили відповідні висновки про схожість і відмінність даних з різних джерел.

Потім у студентів формувалися уміння орієнтуватися у значній кількості інформації, знаходити необхідні літературні джерела, узагальнювати інформацію, робити логічні висновки. Цьому сприяли наступні завдання: скласти каталог статей журналу (за певний період) на задану тему, список літератури з заданої теми, резюме на запропоновану статтю з журналу; висловити свою точку зору або погодитися з автором у запропонованій (або вибраній самостійно) статті. Результатом цієї роботи стало написання доповідей, рефератів і статей з предмета і методики його викладання.

Наші спостереження показали, що така робота сприяє оволодінню уміннями самоосвітньої діяльності, які в свою чергу сприяють розвитку професійної компетентності.

Список використаних джерел

1. Адольф В. А. Теоретические основы формирования профессиональной компетентности учителя / В. А. Адольф. – М., 1998. – 357 с.

2. Айзенберг А. Я. Самообразование: история, теория и современные проблемы / А. Я. Айзенберг. – М. : Высшая школа, 1986. – 126 с.
3. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Карпова Лариса Георгіївна. – Харків, 2003. – 202 с